



# Minder Tutuşuyor, Dev Uyanacak

Yıldırım KOÇ

Bir alıntıyla başlayayım:

“Türkiye işçi sınıfı son derece önemli günler yaşıyor. ‘Kavgada dövüşen kavganın şiddetini fark etmezmiş’ derler. Bugün sınıf mücadelesinin içinde yer alıp, yapılan işyeri yeterli bulmayanlar bu durumdadır.

“Türkiye işçi sınıfı harekete geçti ve bir sınıf olarak mücadeleye girdi. Sermayenin yıllar önce açtığı savaşı kavradı ve karşılığını vermeye başladı. Sınıfın bir bütün olarak, bu ilk bakışta önemsiz gibi gözükken hareketi, toplumsal dönüşümler açısından, bireylerin veya grupların unutulmayan kahramanlıklarından çok daha etkilidir, kalıcıdır ve üretkendir.

“Kitleler kitaplardan değil, yaşam deneyimlerinden öğrenir. Biraz geç öğrenir, ama bir öğrendi mi, onun gereklerini yerine getirir. Bugün yaşanan bu süreçtir.”

Bu alıntıyı 36 yıl önce, Türk-İş’in ülke çapında uyguladığı yemek boykotundan sonra yazmıştım. İkibine Doğru Dergisi’nin 3-9 Nisan 1988 tarihli sayısında “Dev Uyanınca” başlığıyla yayımlanmıştı.

Bu yazının yayımlanmasından tam bir yıl sonra 1989 Bahar Eylemleri patlak verdi.

1985 yılı Nisan ayında Türkiye Yol-İş Sendikası’nda eğitim birimi sorumlusu olarak çalışmaya başlamıştım. 1986 yılından itibaren Karayolları Genel Müdürlüğü ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü işyerlerinde bütün işçilerin katıldığı eğitim toplantıları düzenliyorduk. Bu toplantılarda işyer-

lerinde olgunlaşmakta olan tepkiyi görebiliyordum. Nitekim yukarıda bir bölümünü aktardığım yazıdan bir yıl sonra, büyük çoğunluğu hayatlarında daha önce hiçbir eyleme katılmamış 600-700 bin kamu kesimi işçisi sokaklardaydı.

Kitleler hayatlarından memnunsaydı, geleceğe umutla bakıyorsa, hiçbir güç onları harekete geçiremez. Türkiye tarihinde, kitlelerin hayatlarından memnun olduğu koşullarda, kendisini feda ederek onları mevcut sisteme karşı harekete geçirmeye çalışanların acı sonlarına ilişkin birçok örnek vardır. Kişi veya örgüt, allame-i cihan olsa, ağzıyla kuş tutsa, az sayıda insanın ötesinde kitleleri etkileyemez. Hayatı yeterince tanımayanlar ise, bu durumda, kitleleri cahillikle ve hatta ahmaklıkla suçlayabilir; onların bilinçlendirilmesi gerektiğinden söz edebilir.

Kitleler hayatlarından memnun değilse, geleceğe ilişkin ciddi kaygılar taşıyorsa ve aynı zamanda karşılarında zayıf bir iktidarın olduğunu düşünüyorsa, hiçbir güç onların tepkilerini engelleyemez. Bu tepki, bazen seçimlerde büyük oy kaymalarıdır, bazen büyük mitingler, yürüyüşler, işyeri işgalleri, genel grevlerdir. İnsanların canına tak ettiğinde, gelirler harcamalara yetmediğinde, borçlar biriktiğinde, evlere haciz geldiğinde, ekmeğe aslanın midesine indiğinde, bıçak kemiği deldiğinde; aç tilkiler fırın yıkmaya başlar. Ciddi bir mutlak yoksullaşma ve zayıf iktidar algısı, kendiliğinden kitle eylemlerini tetikler. Son derece ihtiyatlı olan insanlardan



İnsanlar 2000'li yıllarda hayat standardını yükseltti. Hayat standardındaki yükselişin en önemli nedeni, kredi kartı ve tüketici kredisi kullanımının olağanüstü bir biçimde artışıdır.

oluşan kitleler, başka çare kalmadığında, tepkileri sandıkta, meydanda, işyerinde gösterir.

1988 yılında yukarıdaki alıntının yer aldığı yazıyı yazdığımda, henüz 1989 yılı Mart ayındaki yerel seçimler yapılmamıştı. Yerel seçimlerde ANAP'ın oyu yüzde 37'den yüzde 21'in biraz üstüne kadar düştü; ANAP, İstanbul, Ankara ve İzmir belediye başkanlıklarını da SHP'ye kaptırdı. Mutlak yoksullaşma ve zayıf iktidar algısı birleştiğinde, Nisan ayında 1989 Bahar Eylemleri başladı.

Bazı durumlarda mutlak yoksullaşma yaşanır; ancak iktidarın güçlü olduğu kanısı yaygındır. Bu koşullarda insanlar küfre ve beddua başvurur. Türkiye'de çok zengin bir küfür ve beddua birikimimizin oluşmuş olması, güçlü iktidar karşısında insanların etkili bir tepki gösterememesinin sonucudur.

O zaman, kitlelerin olası davranışlarını anlamaya çalışmada, iki etmene bakmak gerekir. Birinci etmen, hayat standartlarındaki gelişimdir. İkinci etmen, siyasal iktidarın gücüdür.

İnsanlar 2000'li yıllarda hayat standardını yükseltti. Hayat standardındaki yükselişin en önemli nedeni, kredi kartı ve tüketici kredisi kullanımının olağanüstü bir biçimde artışıdır.

Tüketici kredisi bakiyesi 2002 yılında yalnızca

2,2 milyar liraydı. 4 Ekim 2024 tarihinde 1837,9 milyar liraya yükselmişti.

Kredi kartı kullanımı 2004 yılında 13,7 milyar liraydı. 4 Ekim 2024 tarihinde 1629,5 milyar lira olmuştu.

Son yıllarda halkımızın banka dışı kaynaklardan borç alma eğiliminin arttığı da gözlemlenmektedir.

1970'li, 1980'li yıllarda ancak yakın akrabalarından borç alabilen insanlar, AKP iktidarında bankaların sağladığı kredi olanaklarından çok iyi yararlandı. Faiz oranlarının düşmesi de bu süreçte önemli katkılarda bulundu.

İhtiyaç kredisinin yıllık faizi 2002 yılında yüzde 58,3 idi. Bu oran 2013 yılında yüzde 13,3 düzeyine geriledi. İnsanlar kolaylıkla kredi çekerek, borçlanmalar bile hayat standartlarını yükselttiler. Ancak bu oran 2024 yılında yüzde 86,2 oldu. Ekim ayında da yüzde 71,1 düzeyindeydi.

Taahhüt kredisinin yıllık faiz oranı 2002 yılında yüzde 47,3 idi. Bu oran, 2013 yılında yüzde 10,7'ye geriledi. Yıllık faiz oranı yüzde 10,7 olunca, birçok insan borçlanarak araç sahibi oldu. 2024 yılı Ekim ayında bu oran yüzde 46,3'tü.

Konut kredisinin yıllık faiz oranı 2002 yılında yüzde 48,3 iken, 2013 yılında yıllık faiz oranı yüzde 9,7 düzeyine gerilemişti. Yıllık faiz oranının böyle-



**1989 yılında insanlar borç batağına batmış değillerdi. Kazançları yetmiyordu; ancak ödenmeyen borçlar nedeniyle evlerine ve arabalarına haciz de gitmiyordu. Günümüzde düşük faizle borçlanma sayesinde hayat standartlarını yükseltmiş olan insanlar hızlı bir düşüş yaşayacak; büyük hevesle aldıkları ev ve arabalarını, borçları nedeniyle kaybetme olasılığı yükselecek. Yoksullar değil de, hızlı bir mutlak yoksullaşma yaşayanlar tepki gösterme eğilimine girecek.**

sine düşük olduğu koşullarda, birçok insan konut kredisi çekerek ev sahibi oldu. Konut kredisi yıllık faiz oranı 2024 yılı başlarında yüzde 45,1 düzeyine yükseldi. Ekim ayındaysa yüzde 41,8 idi.

Tüketici kredisinin yıllık faiz oranı 2002 yılında yüzde 54,7 iken, 2013 yılında yüzde 11,8 oldu. Çok sayıda insan, bu düşük faiz oranından borç alarak, çeşitli ihtiyaçlarını karşıladı. Ancak tüketici kredisinin yıllık faiz oranı 2024 yılı Nisan ayında yüzde 82,1 oldu. Ekim ayında da bu oran yüzde 67,7 düzeyindeydi.

İhtiyaçlar arttığında, düşük faiz oranlarından borç alabilmek mümkünse, kitleler mevcut düzene tepki vermez. İhtiyaçlar ve bir dönem bu ihtiyaçları karşılayabilmek amacıyla alınan borçların faizi artıyorsa, minder tutuşuyor demektir.

Yoksul insan genellikle tepki vermez. Tepki veren, öncelikli olarak yoksullaşan insandır; attan inip eşeğe binmek ve hatta yürümek zorunda kalandır. Bu yoksullaşma, gelir ve servet dağılımındaki adaletsizliğin daha da arttığı koşullarda yaşanıyorsa, kitlelerin tepki gösterme eğilimi daha da güçlenir.

Türkiye böyle bir sürece girdi.

Türkiye tarihinde kırsal bölgelerdeki küçük meta üreticilerinin, diğer bir deyişle, pazar için üretim yapan küçük ve orta büyüklükteki çiftçilerin eylemleri çok azdır. 1960'lı yılların ikinci yarısında gerçekleşen az sayıdaki eylemin bir bölümü de Dev-Genç'in teşvikiyle olmuştu. Ancak günümüzde epeyce yaygın çiftçi eylemlerine tanık olduk. Siyasi iktidarın köylülüğe ilişkin politikaları, sayıları azalsa bile

hâlâ önemli olan köylülüğü hareketlendiriyor.

Emekliler 2024 yılına kadar kitlesel bir tepki göstermemişlerdi. 2024 yerel yönetim seçimlerinin sonuçlarını etkileyen etmenlerden biri, emeklilerin yaşadığı mutlak yoksullaşmadır. Bir işçi veya memur, eyleme katıldığında, işten atılma, ücretini ve kıdem tazminatını (emekli ikramiyesini) kaybetme tehlikesini göze alır. Emeklilerinse siyasi tavır veya kitle eylemlerine katılma nedeniyle kaybedecekleri bir gelir yoktur. Bu nedenle, önümüzdeki dönemde, tepkisini ve gücünü sandıkta gösteremeyecek olan emeklilerin kitlesel eylemlere katılma eğilimi de güçlenecektir.

İşsizlerin sayısı artıyor. TÜİK'in güvenilirliğini yitirmiş verilerinde bile iş aramayan işsizlerin sayısındaki artış ürkütücü düzeydedir. Ayrıca, üniversite mezunları arasında artan işsizlik oranı da, bugüne kadar kitlesel bir tepkiye girmemiş işsizlerin önce seçim sandığında, seçim sandığının ufukta gözükmeyeceği koşullarda çeşitli kitle eylemlerinde görünme olasılığını artırmaktadır.

Türkiye'de üniversitelerde yaklaşık 8,5 milyon lisans ve önlisans öğrencisi var. Bu öğrencilerin büyük bölümü, barınma ve beslenme açısından ciddi sıkıntılar yaşıyor. Ayrıca üniversitelerdeki eğitimin kalitesinde yaşanan düşüş de huzursuzluğu artırıyor. Öğrencilerin kitle eylemleri de gündeme gelebilir.

İşçi ve memur statülerinde istihdam edilenlerin ortak iki sorununun birincisi, ücret ve aylık artışlarında temel alınan TÜİK'in tüketici fiyatları endeksinin (TÜFE) gerçek durumu yansıtmaması nedeniyle, satınalma güçlerinde meydana gelen düşüştür. Bu sıkıntıyı, emekli-dul-yetimler de paylaşmaktadır. TÜFE'nin doğru hesaplanması talebi, 16 milyonu aşkın emekli-dul-yetimin ve 20 milyonu aşkın ücretlinin ortak talebidir.

İşçi ve memur statülerinde istihdam edilenlerin ortak ikinci sorunu, gelir vergisi dilimlerinin belirlenmesidir. Bu yıl ilk defa yüzde 35 vergi diliminden gelir vergisi ödeyecek ücretlilerin sayısı hızla artmaktadır.

Merkezi yönetimin (devletin) bütçe açıkları hızla artmaktadır. Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın 2024 Ağustos sonu itibarıyla açıkladığı rapora göre, 2023 yılının ilk 8 ayındaki bütçe açığı 383 milyar lira iken, 2024 yılının ilk 8 ayındaki bütçe açığı 974 milyar lira olmuştur. Bu açığın finansmanında vergi artışları önemlidir. İşçilerin ve memurların gelir vergisi ile tüm emekçi sınıf ve tabakaların ödediği



dolaylı vergiler ve cezalardaki artış, mutlak yoksullaşma eğilimini daha da güçlendirmektedir. Siyasi iktidar, sermayedar sınıfın ve servet sahiplerinin vergilerini azaltırken, "vur abalıya" misali, emekçi sınıf ve tabakalara yüklenmektedir.

1989 yılında ciddi bir mutlak yoksullaşma ile zayıf bir iktidar algısı, Bahar Eylemlerine neden olmuştur.

Bahar Eylemleri öncelikli olarak kamu sektörü işçilerinin mücadelesiydi. En zor durumda olanlar, kamu sektörü işçileriydi. Günümüzde işçi sınıfının tümü, işsizler ve emekliler aynı sorunu paylaşmaktadır.

1989 yılında insanlar borç batağına batmış değillerdi. Kazançları yetmiyordu; ancak ödenmeyen borçlar nedeniyle evlerine ve arabalarına haciz de gitmiyordu. Günümüzde düşük faizle borçlanma sayesinde hayat standartlarını yükseltmiş olan insanlar hızlı bir düşüş yaşayacak; büyük hevesle aldıkları ev ve arabalarını, borçları nedeniyle kaybetme olasılığı yükselecek. Yoksullar değil de, hızlı bir mutlak yoksullaşma yaşayanlar tepki gösterme eğilimine girecek.

1989 yılında insanların elinde akıllı telefonlar, internet, sosyal medya yoktu. Günümüzde teknoloji alanındaki bu gelişmiş olanaklar, hem ülkemizdeki servet ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin öğrenilmesini sağlıyor, hem de örgütlenme ve tepki gösterme olanaklarını artırıyor.

1989 yılında işçilerin örgün eğitim düzeyi, bugünkünün çok gerisindeydi. Günümüzde mavi yaka işçiler arasında da lisans ve önlisans mezunlarının sayısı ve oranı hızla artmaktadır.

Bütün bu etmenler dikkate alındığında, bir taraftan insanların oturduğu minderin tutuşmaya başladığını, diğer taraftan da siyasal iktidarın giderek daha da zayıfladığını söyleyebiliriz.

İnsanların farklı kimlikleri vardır. Kişi, belirli bir etnik kimliğe doğar, ailesinden bir inanç edinir, yetişkin olduğunda bir siyasi görüşü benimser, bir meslekte çalışmaya başlar, vb. Sınıf kimliği ve bilinci, en geç edinilen kimliktir. Hayat zorladığında, ekme ve hak mücadelesi zorunlu kıldığında, farklı etnik köken, inanç ve siyasi görüşlerden insanlar ortak bir çaba içine girerler. Böyle durumlarda sınıf bilinci ön plana çıkar. Yaşanan sorunlar çözüme kavuşturulursa, sınıf bilinci genellikle arka plana itilir ve diğer kimlikler önem kazanabilir. Ancak ekme davası ön plandaysa, sınıf bilinci de ön plana gelir. Sınıf bilinci, birilerinin öğretmen edasıyla anlatmaları sayesinde kazanılan bir özellik değildir. En büyük öğretmen olan hayat, mecbur bıraktığında, çıkarının farkında olan insanları bu kimlik altında birleştirir.

Böyle bir süreci yaşadığımızı düşünüyorum. 1988 yılında "Dev Uyanıyor" başlıklı bir yazı yazmıştım. Şimdi, minderin tutuşmasıyla, daha da büyümüş, deneyim kazanmış, daha da bilinçli bir devin yavaş yavaş ayağa kalkacağını zannediyorum. Bu dev, 1989-1992 döneminde ayağa kalktığında, 12 Eylül Darbesi sonrasındaki maddi kayıplarını fazlasıyla geri almıştı. O dönemin ekonomik koşulları buna olanak tanımıştı. Günümüzde yavaş yavaş ayağa kalkmakta olan devin taleplerinin ne kadarı mevcut düzen içinde karşılanabilir, talepleri karşılanmayan dev, ne tür siyasi eğilimlere yönelir, bunu şimdiden söylemek mümkün değil. Ancak bu kitlenin kendiliğindenci örgütlenme ve mücadele yeteneğini Gezi Olayları'nda yaşadık. Ayrıca, bu akıllı ve çıkarımı çok iyi bilen insanların "dışarıdan gazel okuyup, akıl öğretmeye kalkanlar"ı ciddiye almadığını da biliyoruz. Başta işçi sınıfı olmak üzere, Türkiye'nin emekçi sınıf ve tabakaları ilginç bir süreç yaşayacak. Yaşayıp göreceğiz.